

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar igazságszolgáltatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés
színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében
biztosított támogatással valósult meg (2022)

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jогtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Különbíróóságok Magyarországon a dualizmus korában

Különbíróóságok típusai és jellemzői

A dualizmus korában a bírósági szervezet a **rendes bírósági szervezetből** és a **különbíróóságokból** épült fel. *A különbíróóságok olyan bíróságok, amelyek a törvény által kifejezetten a hatáskörükbe utalt ügyeket bírálták el.* Ennek több oka lehetett, amely egyfajta csoportosítási szempontrendszert is nyújt a különbíróóságok esetén.

Különös szakértelmet igénylő ügyek elbírálására rendelt bírói fórumok:

Hatásköri Bíróság

Pénzügyi Közigazgatási Bíróság

M. K. Közigazgatási Bíróság

Szabadalmi Bíróság

Budapesti Áru- és Értéktőzsde Választott Bírósága

Váltótörvényszék és Váltófeltörvényszék

Különös személyi kört érintő ügyek elbírálására rendelt bírói fórumok:

Főudvarnagyi Bíróság

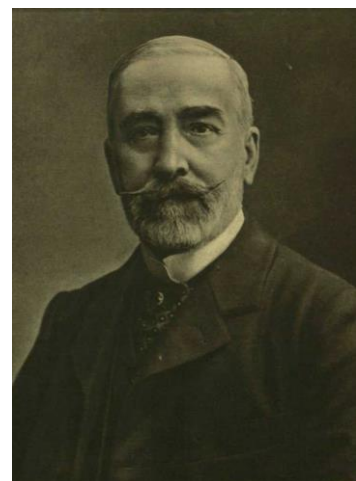
Katonai büntetőbíróóságok

Egyházi bíróságok

1. Hatásköri Bíróság

A hatalmi ágak elválasztása kapcsán már korábban említettük, hogy a végrehajtói és a bírói hatalmi ág esetén a hatáskörök elkülönítése gyakran nehézséget jelentett. Az ilyen kérdések elbírálását az 1869:IV. tc. a minisztertanácsra, tehát a kormányra bízta. Ez a megoldás nem erősítette a hatalmi ágak elválasztását, így több törvényben is utalás történt arra, hogy ebből a célból egy megfelelő testület létrehozására lenne szükség, de ez 1907-ig váratott magára. Végül az **1907:LXI. tc.** rendelkezett az új

A különbíróóságok jellemzően a rendes bírósági szervezettől függetlenül, nem abba betagozódva működtek, hanem **külön jogorvoslati fórumokkal** rendelkeztek. Tagjaik közé gyakran **speciális szakértelemmel** bíró szakértők is tartoztak, akik az ítélezési tevékenységhez nem/vagy nem csupán jogi szaktudásukkal járultak hozzá. Emellett a rendes bírósági szervezettől való kiemelése ezeknek az ügyeknek azt a célt is szolgálta, hogy **meggyorsítsák** ezen ítéletek megszületését.

Oberschall Adolf, a Magyar Királyi Kúria elnöke 1906 és 1908 között, így egyben a Hatásköri Bíróság első elnöke

Báró Wlassics Gyula, aki elsőként töltötte be 1911-től a Hatásköri Bíróság elnöki posztját a M. K. Közigazgatási Bíróság elnökeként.

különbíróóság létrehozásáról, amely kötelező érvényű, megfellebbezhetetlen határozatot hozhatott a bíróságok és a közigazgatási hatóságok, a Közigazgatási Bíróság és a rendes bíróságok, valamint a Közigazgatási Bíróság és a közigazgatási hatóságok pozitív és negatív hatásköri összeütközései esetén. A **pozitív hatásköri összeütközés** azt jelentette, hogy egy ügyben több állami szerv is el kívánt járni, míg a **negatív hatásköri összeütközés** esetén egyetlen bírói szerv sem kívánt eljárni az adott ügyben.

A Budapesten létrehozott országos hatáskörű szervnek önálló, különálló szervezete nem alakult ki, mivel a **m. k. Kúria és a Közigazgatási Bíróság bíráiból** állt össze. Az elnöki posztot háromévente váltakozva a m. k. Kúria és a Közigazgatási Bíróság elnöke töltötte be. A nyolc-nyolc ítélőbírát pedig szintén ez a két bírói fórum

teljes ülése választotta saját tagjai közül. A választásnak úgy kellett megtörténnie, hogy a Kúria büntető és polgári osztálya, valamint a Közigazgatási Bíróság általános és pénzügyi osztálya is képviselve legyen. A bíróság héttagú tanácsban határozott, amely az elnökből és mindkét bírói karból három-három tagból állt.

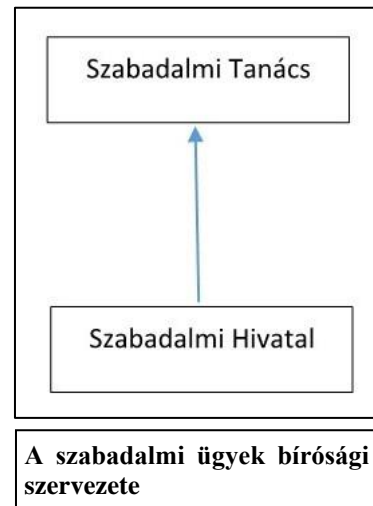
2. Szabadalmi bíróságok

A találmányi szabadalmakról szóló **1895:XXXVII. tc.** hozta létre a szabadalmi ügyek elbírálására a különálló bírósági szervezetet. Ezen különbíróóságok létrehozásának indoka az volt, hogy az ilyen ügyek **speciális, műszaki szakértelmet** is igényelnek a jogtudományi ismeretek mellett. Kétfokú

Találmánynak hívjuk a termékre vagy eljárásra vonatkozó új műszaki megoldást; az azon fennálló jogi oltalom neve pedig **szabadalom** vagy szabadalmi oltalom.

szervezetrendszer hoztak létre, amelyben a közigazgatási és az igazságszolgáltatási hatáskörök elkülönítése teljesen nem érvényesülhetett, mivel a **Szabadalmi Hivatal** a bírói feladatok mellett hatósági szerepkört is betöltött a szabadalmak megadása kapcsán. Ezeket a feladatokat a Szabadalmi Hivatal bejelentési osztálya látta el, míg a másik osztálya, a bírói osztály pedig a

törvényben meghatározott, a szabadalmakhoz kapcsolódó peres ügyeket bírálta el öttagú tanácsában. A Szabadalmi Hivatal elnökből és alelnökből állt a bírói és műszaki tagok mellett, akiket a nem állandó tagok kivételével a kereskedelemügyi miniszter előterjesztése alapján a király nevezett ki. A bírói tagoknak az 1869:IV. tc.-ben meghatározott bíróvá válás feltételeinek kellett megfelelnie, míg a műszaki tagoknak műegyetemi diplomával (M. Kir József Műegyetem) kellett rendelkezniük. Az öttagú tanács így a Hivatal elnökéből két bírói és két műszaki tagból állt.

A Szabadalmi Tanács a Szabadalmi Hivatal, azon belül is a bírói osztály fellebbviteli fórumaként funkcionált, amely szintén bírói és műszaki képesítésű tagokból állt. A bírói tagok a felsőbbíróságokról kerültek ki, így általában négy tag a m. k. Kúria bírái közül, míg két a zágrábi Hétszemélyes Tábla ülnökei közül. A műszaki tagok feladatait pedig a m. kir. József Műegyetem tanáraiból kikerültek látták el. Mindkét személyi kört az uralkodó nevezte ki, a műszaki tagokat öt évre, míg a bíró tagokat felsőbbírósági megbízatásuk időtartamára.

3. Budapesti Áru- és Értéktőzsde Választott Bírósága

A Lloyd-palota a pesti tőzsde első székháza volt 1873-ig

A Budapesti Áru- és Értéktőzsde Választott Bírósága 1865-ben királyi udvari rendelet hozta létre ezt a különbíróságot, amelyet az 1868:LIV. tc. hatályon kívül helyezett, de a kereskedelmi körök nyomására az 1870:II. tc.-ben visszavezették a magyar bírósági rendszerbe, ekkor még csupán az 1865. évi rendeletre hivatkozva. A bíróság hatáskörét az 1881:LIX. tc. rendezte, ennek értelmében elsősorban a tőzsdén kötött kereskedelmi

ügyletek elbírálása tartozott hozzá, valamint azon kereskedelmi ügyletekben bírászkodhatott, amelyekbe választottbírói kikötésben megjelölték a bíróságot. A szervezetét csupán 1893-ban határozta meg a kereskedelemügyi miniszter, amely szerint öttagú tanácsban járt el. Ebből két-két tagot a felperes és az alperes jelölhetett meg a tőzsdei tanácsosok közül, míg a tanács elnökét ők választották szintén a tőzsdei tanácsosok köréből.

4. Főudvarnagyi Bíróság

Wolff Károly, a Magyar Főudvarnagyi Bíróság első elnöke

A Főudvarnagyi Bíróság hatáskörébe a Habsburg-Lotharingiai-ház Magyarországon élő főhercegeinek magánjogi peres és peren kívüli ügyeinek elsőfokú elbírálása tartozott az 1909:XVI. tc. szerint. A bíróság fellebbviteli fórumai viszont már a rendes bírósági szervezetbe tagozódtak be, mivel a Budapesti Kir. Ítéltábla és a M. K. Kúria fordulhattak a peres felek a Főudvarnagyi Bíróság határozataival szemben. A bíróság elnökét a kormány meghallgatását követően a miniszterelnök ellenjegyzése mellett a király nevezte ki a bíróvá válás feltételeinek megfelelő személyek közül. Az eljáró hármas tanács másik két tagját a törvényszéki bírák közül nevezhette ki szintén az uralkodó. A bíróság székhelye Budapest volt, amely jelentős elmozdulás volt, mivel eddig a királyi család tagjainak

ügyeiben kizárólag bécsi székhelyű szervek ítélezhettek.

5. Katonai büntetőbíróságok

A különleges személyi kört érintő bíróságok közé tartoznak a katonai büntetőbíróságok. Ezek szervezete kettéoszlott, mivel a hadsereget is kétfelé kellett bontani: 1. A kiegyezés értelmében létrehozott cs. és kir. „közös” hadsereg és cs. és kir. haditengerészet, 2. az Ausztriától teljesen külön kezelt m. kir. honvédség és magyar népfelkelés. Ennek megfelelően működtek közös katonai bíróságok a közös hadsereg tagjai számára és honvéd-hadbíróságok a m. kir. honvédség tagjai számára. Mindkét szervezet felépítése eltérő volt annak függvényében, hogy békeidőről vagy mozgósítás (hadrakelés) időszakáról van-e szó.

A közös katonai bíróságok az alábbi bíróságokból álltak:

1. Állandó (békeidei) elsőfokú bíróságok: helyőrségi bíróságok, tengerészeti bíróság (székhelye: Pula), testőrségi bíróságok, katonai akadémiai bíróságok.

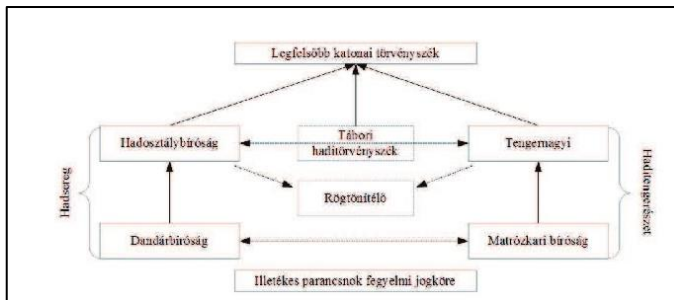

Hazai Samu honvédelmi miniszter, akinek a minisztersége alatt rendezték a katonai büntetőbíráskodást Magyarországon

2. Mozdó elsőfokú bíróságok: hadrakelt seregnél felállítandó bíróságok, hajóraj-hadbíróságok, hajóbíróságok.

A bíróságok főnöke az adott katonai alakulat parancsnoka volt, aki egy vagy több hadbíróval egészült ki. Háború idején szintén az adott hadtest parancsnoka vezette a bíróságot.

A másodfokú bíróság mindkét esetben a Bécsben székelő cs. és kir. katonai főtörvényszék volt, amelynek tanácsai egy tábornok-hadbíróból és még nyolc hadbíróból álltak. A harmadfokú bíróság pedig a szintén bécsi legfelsőbb katonai törvényszék, amelynek összetétele a cs. és kir.

A közös hadsereg büntetőbíróságának szervezeti kerete

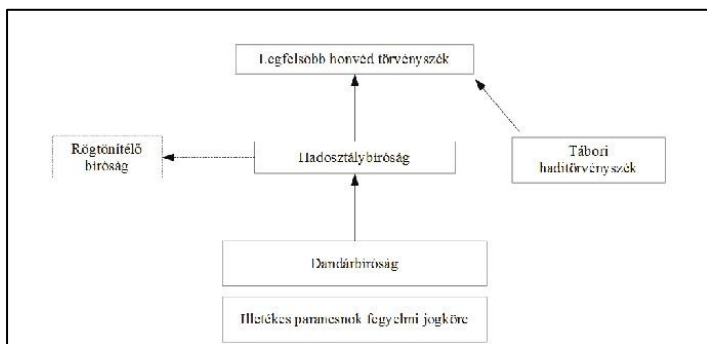
1912 után (Forrás: Kelemen Roland: Katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bünvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2013/1. 124. p.)

katonai főtörvényszékhez hasonlóan alakult.

A m. kir. honvéd-hadbíróságok békeidőben két-, míg mozgósítás idején háromfokozatúak voltak. A béke ideje alatt működő elsőfokú állandó bíróságok a honvédkerületi bíróságok voltak, a mozgósított hadsereg mellett felállítandó bíróságok voltak. A

bíróság ebben az esetben is az adott hadtest parancsnokából és hadbírákból állt. A másodfokú bíróság mindkét esetben a m. kir. honvéd főtörvényszék, amelynek székhelye Budapesten volt.

Ennek összetétele az alábbi volt: tábornok az elnöke, aki egy tábornok-hadbíróval, két ezredes-

A honvédség büntetőbíróságának szervezeti kerete 1912 után

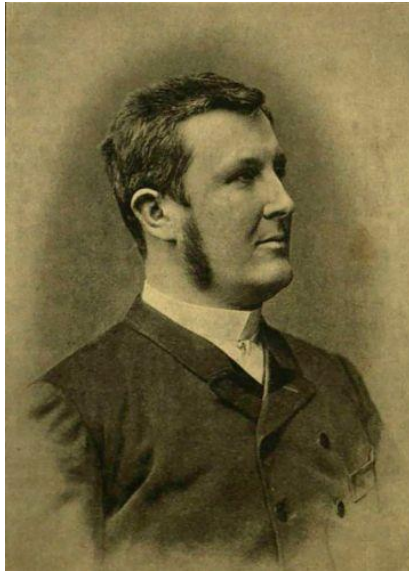
(Forrás: Kelemen Roland: Katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bünvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2013/1. 125. p.)

hadbíróval és törzshadbírákkal egészült ki (összesen kilenc tagú tanács). Mozdósítás idejére harmadfokú bíróságként kellett megszervezni a legfelsőbb honvéd törvényszéket, amely hasonló összetételű volt, mint a m. kir. honvéd főtörvényszék, de csupán héttagú tanácsban járt el.

A két különálló bírósági szervezet reformjára 1912-ben került sor az

1912:XXXII. tc.-ben és az 1912:XXXIII. tc.-ben. Továbbra is fenntartották a közös hadsereg és a honvédség bíróságainak a különállását, valamint a békeidő és a mozgósítás elválását. A közös hadseregnél békeidőben a dandárbíró, a hadosztálybíró és a legfelsőbb katonai

törvényszék járhatott el, míg mozgósítás esetén a tábori haditörvényszékek vették át az elsőfok szerepét, amelytől ugyanúgy a legfelsőbb katonai törvényszékhez lehetett fellebbezni. A honvédségi bírósági szervezet élén a legfelsőbb honvéd törvényszék állt, a szervezet többi része egyezett a közös hadseregével. A bírói feladatokat a király által kinevezett igazságügyi tisztek látták el ezeken a bírói fórumokon. A bíróság összetétele igazodott a vádlott katonai rangfokozatához.

Wekerle Sándor miniszterelnök, akinek a nevéhez fűződik az állam és egyház elválasztásának keresztülvitele 1894-ben

6. Egyházi bíróságok

A dualizmus korában az egyházi bíróságok hatáskörében maradtak a házassági ügyek elbírálása az 1868:LIV. tc. értelmében, amely hatáskörük az 1894:XXXI. tc. elfogadásáig maradhatott meg. Ez a törvény rendelkezett az állam és egyház elválasztásáról, így megteremtette a polgári házasságkötés intézményét, a polgári anyakönyvvezetést, valamint elvonta az egyházi bíróságok hatáskörét a házassági perekben, amelyet a rendes bíróságokhoz utalt. Az egyházi bíróságok ezt követően sem szűntek meg, de csupán saját belső autonómiájukba tartozó kérdésekben bírászkodhattak.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Mi a különbíróság fogalma?
2. Mik a különbíróságok jellemzői?
3. Mi volt a Hatásköri Bíróság feladata? Mely törvény hozta létre?
4. Kik alkották a Hatásköri Bíróságot?
5. Mi volt a hatásköre a szabadalmi bíróságoknak? Mi a szabadalom fogalma?
6. Kik voltak a tagjai a szabadalmi ügyek elbírálására létrehozott fórumoknak?
7. Miben különbözött hatásköri szempontból a többi bíróságtól a Budapesti Áru- és Értéktőzsde Választott Bírósága?
8. Milyen ügyek elbírálására jött létre a Főudvarnagyi Bíróság?
9. Milyen jellegzetességei voltak a korszakban a katonai büntetőbíróságoknak?
10. Mely különbíróságok döntésével szemben volt lehetősége jogorvoslással élni a feleknek?

FELHASZNÁLT IRODALOM

MEZEY Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 431-432. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanyortortenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Multiplex Media-Debrecen U. P., 1997. (ötödik kiadás) 151-157. pp.

BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 1996. 221-225. pp.

AJÁNLOTT IRODALOM

KELEMEN Roland: Katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bűnvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* 2013/1. 119-136. pp.

Elérhető:

https://www.academia.edu/8516188/Katonai_b%C3%BCntet%C5%91_igazs%C3%A1gszolg%C3%A1ltat%C3%A1s_servezete_az_els%C5%91_katonai_b%C5%B1nv%C3%A1di_perrendtart%C3%A1s_%C3%A9s_annak_m%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1sai_t%C3%BCkr%C3%A9ben

BALOGH Judit: A Hatásköri Bíróság (1907-1949). *Jogtörténeti Szemle* 2018/1-2. 55-59. pp.

Elérhető:

https://majt.elte.hu/media/30/4b/8feddb925505754320024675aec873b3c7ca795f6483499d5e7a75d3b4ce/MAJT_Jogtorteneti_Szemle_20180102.pdf

PAPP László: *A szabadalmi jogvédelem történeti perspektívái*. Budapest, Gondolat, 2015. 52-63. pp.

VPN-en keresztül elérhető:

<https://www.szaktars.hu/gondolat/view/papp-laszlo-a-szabadalmi-jogvedelem-torteneti-perspektivai-2015/?pg=4&layout=s>

FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Budapest, Politzer, 1908. 106-108. pp.